

УДК 330.342.3-021.387:[330.117:005.25]

Олена Фоміна, к.е.н.

(доцент кафедри «Економічна теорія», Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Україна)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АСПЕКТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Предмет. Економічні відносини в аспекті сталого розвитку економіки, зокрема формування відносин відповідальності суб'єктів господарювання.

Мета. Висвітлення проблеми відповідальності як економічного феномену, та виявлення її особливостей як системи відносин на різних рівнях економіки.

Методика. Використовуючи системний підхід сформовано систему відповідальності відносин господарюючих суб'єктів, що взаємодіють на нано-, мікро-, макро- і мегарівнях. Для набуття системою соціально-економічних відносин статусу «відповідальної» потребує впровадження у звітність суб'єктів господарювання відповідних критеріїв оцінки, які стануть реальним відображенням результатів виконання взятих на себе зобов'язань.

Результати. На основі теоретичних досліджень відносин відповідальності представлено систему узгодження різноспрямованих інтересів економічних суб'єктів як їх взаємодія на нанорівні або особистісному, мікрорівні або рівні колективної діяльності, макрорівні або рівні суспільних/національних відносин, мегарівні або наднаціональному/глобальному рівні соціально-економічних відносин.

Область застосування результатів. Аналіз відносин відповідальності суб'єктів на різних рівнях економіки є підґрунтям для формування ними ефективної економічної політики. В контексті сталого розвитку подальшого впровадження потребує реалізація принципів відповідальності на національному, соціальному та індивідуальному рівнях, що і виступає перспективами подальших досліджень.

Висновки. Відповідальність в аспекті сталого розвитку країни – це відповідальність тих, хто приймає рішення щодо реформування економіки перед тими, на кого ці рішення прямо або опосередковано впливають. Особливе місце в системі відповідальності посідає держава, відповідальність якої представляє собою цілий комплекс моделей, механізмів соціально-економічної політики, що має багатоцільову конструкцію узгодження інтересів економічних суб'єктів всіх рівнів соціально-економічних відносин.

© Фоміна О. О., 2016

Є всі підстави очікувати, що реальна практична діяльність вітчизняних підприємств, побудована на принципах відповідальності, буде набувати все більшого значення, але в контексті сталого розвитку подальшого впровадження потребує реалізація принципів відповідальності на національному, соціальному та індивідуальному рівнях, що і виступає перспективами подальших досліджень.

Ключові слова: відповідальність, сталий розвиток, економічні відносини, нанорівень, мікрорівень, макрорівень, мегарівень інтереси суб'єктів господарювання.

Елена Фомина, к.э.н.

(доцент кафедри «Экономическая теория», Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского, Украина)

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В АСПЕКТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

Предмет. Экономические отношения в аспекте устойчивого развития экономики, в частности формирования отношений ответственности субъектов хозяйствования.

Цель. Освещение проблемы ответственности как экономического феномена, и выявление ее особенностей как системы отношений на разных уровнях экономики.

Методика. Используя системный подход сформирована система ответственности хозяйствующих субъектов, взаимодействующих на нано-, микро-, макро- и мегауровнях. Для приобретения системой социально-экономических отношений статуса «ответственной» необходимо внедрение в отчетность субъектов хозяйствования соответствующих критериев оценки, которые станут реальным отражением результатов исполнения, взятых на себя обязательств.

Результаты. На основе теоретических исследований отношений ответственности представлена система согласования разнонаправленных интересов экономических субъектов как их взаимодействие на наноуровне или личностном, микроуровне или уровне коллективной деятельности, макроуровне или уровне общественных/национальных отношений, мегауровне или наднациональном/глобальном уровне социально-экономических отношений.

Область применения результатов. Анализ отношений ответственности субъектов на разных уровнях экономик является основой для формирования ними эффективной экономической политики. В контексте устойчивого развития дальнейшего внедрения требует реализация принципов ответственности на национальном, социальном и индивидуальном уровнях, что и выступает перспективами дальнейших исследований.

Выводы. Ответственность в аспекте устойчивого развития страны – это ответственность тех, кто принимает решения по поводу реформирования экономики перед теми, на кого эти решения прямо или косвенно влияют. Особенное место в системе ответственности занимает государство, ответ-

ственность которого представляет собой целый комплекс моделей, механизмов социально-экономической политики, которая имеет многоцелевую конструкцию согласования интересов экономических субъектов всех уровней социально-экономических отношений. Есть все основания ожидать, что реальная практическая деятельность отечественных предприятий, построенная на принципах ответственности, будет приобретать все большее значение, но в контексте устойчивого развития дальнейшего внедрения требует реализация принципов ответственности на национальном, социальном и индивидуальном уровнях, что и выступает перспективами дальнейших исследований.

Ключевые слова: ответственность, устойчивое развитие, экономические отношения, наноуровень, микроуровень, макроуровень, мегауровень, интересы субъектов хозяйствования.

Olena Fomina, cand. of econ. sci
(Associate Professor of Department of «Economic theory», Donetsk national university of economy and trade named after Mikhail Tugan-Baranowski, Ukraine)

RESPONSIBILITY OF ECONOMY SUBJECTS AS AN ASPECT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ECONOMY

Subject. Economic relations in the aspect of sustainable economic development, in particular the formation of the responsibility of economic entities.

Purpose. Disclosure the responsibility problems as an economic phenomenon and identify its characteristics as a system of relations on different levels of the economy.

Methodology. The system of responsibility of economic entities interacting on the nano-, micro-, macro- and mega-levels has been established using a systematic approach. To purchase a system of socio-economic relations «responsible» status it is necessary to introduce into the reporting entities relevant assessment criteria, which will be a true reflection of performance commitments results.

Findings. The system of coordinating divergent interests of economic entities has been presented on the basis of theoretical research of responsibility relations, as their interaction on the personal level; the micro level or the level of collective activity; the macro level or the level of public / national relations; the mega level or supranational / global level of socio-economic relations.

Practical value. The analysis of actors responsibilities at different levels of economy is the basis for the formation of their effective economic policy. Further implementation of the principle of responsibility at the national, social and individual levels requires realizations in the context of sustainable development. It supports prospects for further research.

Conclusions. Responsibility in terms of sustainable development is the responsibility of those who make decisions on economic reforming to those whom these decisions directly or indirectly affect. Therefore, the State's responsibility in terms of sustainable development is the complex of models and mechanisms of social and economic policy, which has a multipurpose structure of coordinating interests of economic entities at all levels of socio-economic relations. The status of «responsible system» requires the im-

plementation of the relevant criteria of responsibility to statements of entities, which will be a true result of commitments implementation. There are all reasons to expect that the real practical activities of micro entities, built on the principles of responsibility, will become increasingly important, but in the context of sustainable development principles of responsibility require introduction of further implementation at the national, social and individual levels. It needs further research.

Keywords: responsibility, sustainable development, economic relations, nanolevel, micro level, macro level, mega level, the interests of economic entities.

Постановка проблеми. Найважливішою сучасною тенденцією є загострення глобальних проблем, що загрожують добробуту майбутніх поколінь, і навіть самому існуванню людства. У своїх прагненнях до збереження людства та умов його гідного існування світова спільнота визначила сталий розвиток як найкращий варіант досягнення цих цілей. Сталий розвиток при його впровадженні передбачає збалансованість розвитку економічної, екологічної та соціальної систем і одночасну їх здатність до саморегуляції та відтворення, що обумовлює зміну сучасної моделі економіки на нову, яка заснована на інноваційному й ефективному природокористуванні й гарантує гідний рівень життя нинішніх і майбутніх поколінь [1, С. 39]. З цих позицій все більшої актуальності набуває відповідальність суб'єктів господарювання, яка виступає основою політичної стабільності, сприяє реалізації інноваційних тенденцій розвитку соціально-економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу відповідальності як соціального феномену присвячено багато досліджень науковців різних спрямувань як філософії, соціології, права і економіки, зокрема А. Керролла [1], Д. Ф. Томпсона [2], М. Фрідмена [3], А. Колота [4, 5] і О. Новікової [6] та ін. В їхніх працях розглядаються проблеми формування та розвитку відповідальності на рівні уряду і підприємництва, функціонування соціальної відповідальності бізнесу. Разом з тим, відповідальність як економічну категорію досліджено ще недостатньо; відсутні роботи присвячені аналізу впливу відповідальності на стан соціально-економічної системи, її зв'язку зі сталим розвитком.

Мета статті – розглянути сутність відповідальності як економічного феномена, та виявити її особливості як системи відносин на різних рівнях економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до неокласичної теорії, відповідальність розглядається як результат прагнення економічних суб'єктів до максимізації власної корисності (мінімізації своїх втрат) через підпорядкування своїх дій існуючим в суспільстві нормам і цінностям, інтересам інших суб'єктів. Відповідальність націлена на досягнення соціального консенсусу, без якого неможливе забезпечення економічного зростання і стабільного соціально-економічного розвитку суспільства [7, С. 156].

Система узгодження різноспрямованих інтересів економічних суб'єктів може бути представлена наступними рівнями відповідальності: нанорівень або особистісний, мікрорівень або рівень колективної діяльності суб'єктів, макрорівень або рівень суспільних/національних відносин, мегарівень або наднаціональний / глобальний рівень соціально-економічних відносин.

На нанорівні відповідальність виявляється через підпорядкування власних інтересів суспільним нормам та цінностям, моральну зрілість індивіда щодо їх дотримання. Схематично можна представити так: «індивід (особа) ↔ суспільні норми та цінності». Формування відповідальності цього рівня відбувається поза економіч-

ною сферою, під впливом оточуючого середовища (сім'ї, дитячого садка, згодом школи, вулиці та ЗМІ).

Мікрорівень відповідальності є складнішим, оскільки передбачає перетворення індивіда на суб'єкт соціально-економічних відносин, формування більш складних суб'єктів економічних відносин та їх взаємодію на основі підпорядкування інтересів один одному. Схематично цей рівень відповідальності може бути представлений так: «індивід ↔ суб'єкт ↔ суспільні норми та цінності». Зокрема на цьому рівні вступають у відносини такі суб'єкти економічної діяльності як наймані працівники та роботодавці або представники їх інтересів – профспілки, об'єднання роботодавців, конфедерації та федерації профспілок та роботодавців.

Відповідно до концепції відповідальності роботодавці розробляють власну стратегію розвитку, проектують структуру управління та внутрішньо організаційні відносини, у відповідності до інтересів і очікувань кожного суб'єкта відносин праці. Накопичування додаткових знань у професійній галузі, підвищення кваліфікації не насаджуються в адміністративному порядку, а відбуваються за допомогою вивчення і використання досвіду з вирішення того чи іншого питання, виходячи з вимог макрооточення, що постійно змінюється, і внутрішнього стану організації. Саме тут виникають відносини корпоративної соціальної відповідальності, що передбачають раціональний відгук організації на суперечливі очікування заінтересованих сторін, спрямований на сталий розвиток компанії; відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, на кого ці рішення націлені; або впровадження у корпоративне управління певного типу соціальних зобов'язань (здебільшого, добровільних) перед працівниками, партнерами, інститутами громадянського суспільства і суспільством у цілому [4, С. 71].

Макрорівень відповідальності може бути представлений суспільним та державним рівнями відносин економічних суб'єктів, що обумовлені та взаємно підпорядковані. Суспільний рівень відносин відповідальності передбачає соціально-економічну відповідальність суспільства за гідний рівень життя нинішнього і майбутнього поколінь, тут суспільні інтереси мають підпорядковуватись індивідуальним, «суспільство ↔ індивідуальні цінності та пріоритети». Державний рівень – визначає кращі шляхи досягнення сталого розвитку, зокрема соціального і людського, відбувається підпорядкування державних інтересів суспільним і індивідуальним, тобто «держава ↔ суспільні, індивідуальні норми та цінності». Тут діють принципи громадської та державної відповідальності. Дотримання принципу громадської відповідальності передбачає реалізацію соціального захисту населення неспроможного реалізовувати свою трудову функцію; а також недопущення соціально орієнтованою державою неправомірних розривів у доходах різних категорій громадян за допомогою правового регулювання. Принцип державної відповідальності полягає у створенні і додержанні правил поведінки на ринку, створенні відповідних умов для упорядкування економічного і соціального прогресу, з обмеженням руйнівної дії стихії ринку. Державні інститути покликані бути постачальниками повної і надійної інформації як суспільного товару. Дотримання такого принципу має позитивні наслідки, що проявляються у збереженні і накопиченні трудового потенціалу країни, і сприяють вирішенню проблем, пов'язаних з охороною здоров'я, наданням освіти населенню, працевлаштуванням, інформатизацією та комп'ютеризацією і т.д. «Соціальна держава бореться не за те, щоб не було бідних, а за те, щоб всі були багатими» [8, С. 90].

Мегарівень відносин відповідальності передбачає підпорядкування національ-

них інтересів пріоритетам світового розвитку, розвитку людської цивілізації відповідно до міжнародних домовленостей щодо запровадження сталого розвитку, а також Глобальному договору ООН [6, С.40]. Глобальний договір ООН пропонує компаніям забезпечити – в рамках своєї сфери впливу – дотримання, підтримку та впровадження основних цінностей у сфері прав людини, трудових норм, охорони навколишнього середовища та боротьби з корупцією. Схематично мегарівень відносин відповідальності можна відобразити так: «держава ↔ норми та цінності людської цивілізації». Відносини цього рівня відповідальності зорієнтовані на реалізацію Програми розвитку ООН (ПРООН), що мають на меті досягнення восьми «цілей розвитку тисячоліття» таких як подолання бідності, зменшення дитячої смертності, поліпшення здоров'я матерів, обмеження поширення віл-інфекції/сніду та туберкульозу, забезпечення гендерної рівності, забезпечення якісної освіти впродовж життя, сталого розвитку довкілля, глобального партнерства для розвитку; реалізацію Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), що має на меті вирішення найгостріших проблем сучасної екологічної кризи (опустелювання, деградації ґрунтів, погіршення якості і зменшення кількості прісних вод, забруднення Світового океану); реалізацію Програми ТАСІС ЄС, що має на меті допомогу країнам пострадянського простору. Також на наднаціональному рівні щодо відповідальності суб'єктів господарювання в аспекті сталого розвитку діють Європейська економічна комісія ООН, зокрема Комітет з екологічної політики, Комітет з лісового господарства, Комітет з населених пунктів та земельних ресурсів тощо та допоміжні підпорядковані ним органи.

У міжнародній практиці існують спеціальні критерії визначення відповідальності економічних суб'єктів, їх підпорядкованості цілям розвитку людської цивілізації, зокрема міжнародний стандарт відповідальності «Social Accountability – 8000» [9], що регламентує ефективність діяльності щодо захисту навколишнього середовища, якість взаємовідносин зі співробітниками й акціонерами та додержання прав людини; міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Керівництво із соціальної відповідальності» [10]; ISO 9001:2000 «Системи управління якістю. Вимоги» – міжнародний стандарт, який встановлює вимоги до системи менеджменту якості; ISO 14000 – стандарт у галузі екологічного менеджменту, GRI – рекомендації щодо звітності в галузі сталого розвитку; стандарт «AccountAbility – 1000», що дозволяє провести оцінку успіху організації в економічній, екологічній, соціальній сферах; стандарт «Про розповсюдження інформації про небезпечні речовини» (Hazard Communication Standard – HCS), який визначає рівень відповідальності корпорацій у виробничій і невиробничій сфері перед своїм персоналом і суспільством [11].

Україна належить до тих держав, які взяли на себе зобов'язання щодо запровадження в систему господарювання принципів сталого розвитку [12]. Основною передумовою забезпечення сталого розвитку є гармонізація всієї системи суспільних відносин, розбудова в Україні моделі реального соціально-економічного прогресу, що потребує реалізації цілого комплексу заходів, спрямованих на припинення руйнації людського капіталу, забезпечення підвищення добробуту населення, посилення соціально-економічного регулювання сфери праці, підвищення ролі соціального партнерства у забезпеченні максимального використання та нарощування людського потенціалу (тобто перетворення його на капітал) на всіх рівнях. На основі зазначеного гостро постає питання щодо відповідальності суб'єктів господарювання всіх рівнів соціально-економічних відносин, оскільки кризові явища, що охопили країну, все більше гальмують її розвиток. Впровадження відповідальності

в загальну систему суспільного розвитку потребує як додержання законів, традицій, так і головного – високої загальної культури та моральності суб'єктів господарювання.

Найближчим до нашого розуміння сутності проблеми відповідальності суб'єктів господарювання та шляхів її розв'язання є позиція А. Колота, який пропонує та обґрунтовує концепцію «консолідованої відповідальності» [4, С. 78]. Основні положення зазначеної концепції полягають у такому:

- заперечення індивідуального і колективного егоїзму та рівноцінна відповідальність усіх суб'єктів господарювання за свій внесок у соціально-економічний розвиток організації, регіону, держави; при цьому декларується неможливість реалізації політики державного рекету, спонукання до адміністративної корупції, вимагання сплати податків наперед, чинення адміністративних перепонів тощо;

- докладання спільних зусиль представницьких органів роботодавців і найманих працівників щодо підвищення конкурентоспроможності, набуття конкурентних переваг, що потенційно дають можливість власникам одержувати більш високі дивіденди; менеджерам – гідну винагороду у формі окладів, премій, бонусів; працівникам – зберегти робоче місце й одержувати належну заробітну плату;

- досягнення соціального компромісу між профспілками і роботодавцями щодо участі найманих працівників у розподілі прибутків.

Відповідно до зазначеного постає питання щодо модернізації системи управління та суспільних відносин на засадах відповідальності для досягнення цілей сталого розвитку. Вони потребують впровадження мотиваційних механізмів відповідальної поведінки індивіда, колективу, бізнесу, суспільства і держави, тобто учасників нано-, мікро-, макро- та мегарівнів суспільних відносин; реформування системи правових, економічних, наукових, інформаційних механізмів, які створюють інституціональні умови та можливості досягнення сталого розвитку. Кожна складова зазначених механізмів є значущою для забезпечення цілей сталого розвитку на засадах відповідальності [6, С. 50]. На даний момент інституційне забезпечення реалізації відповідальності щодо сталого розвитку в Україні практично не розвинене. Фактичний стан застосування відповідальності з метою досягнення сталого розвитку свідчать про необхідність залучення органами влади наукових сил країни до розробки теоретико-методологічних та практичних засад формування і реалізації соціально-економічної відповідальності щодо сталого розвитку.

Зважаючи на зазначене, відповідальність в аспекті сталого розвитку постає як спільна, загальна, консолідована відповідальність усіх учасників соціально-економічних відносин [4, С. 79]. Щодо необхідності посилення відповідальності суб'єктів економічної діяльності та інститутів суспільства слід також погодитись з Колотом [4, С. 72-73], наведемо основні об'єктивні причини:

- криза соціально-економічних відносин і, як наслідок, втрата сталості економічного розвитку;

- поглиблення асиметрії економічного і соціального розвитку під дією економічної політики держави і чинних господарсько-правових норм, що загрожує соціально-економічній безпеці [5];

- послаблення соціокультурних, моральних настанов соціально-економічної діяльності суб'єктів господарювання, що у підсумку призводить до їх деградації;

- поширення ліберальних концепцій в системі соціально-трудова відносин та їх десоціалізація;

- домінування концепції «людини економічної» над концепціями «людини со-

ціальної» і «людини відповідальної», суб'єктивне тлумачення діалектики економічного і соціального розвитку з позицій максимізації власної вигоди у короткостроковому періоді;

– руйнування «культури солідарності» та формування «егоїстичного» суспільства споживання;

– загострення екологічних проблем.

Висновки та пропозиції. Таким чином, відповідальність в аспекті сталого розвитку країни – це відповідальність тих, хто приймає рішення щодо реформування економіки перед тими, на кого ці рішення прямо або опосередковано впливають. Тому відповідальність держави – це цілий комплекс моделей, механізмів соціально-економічної політики, що має багатоцільову конструкцію узгодження інтересів економічних суб'єктів всіх рівнів соціально-економічних відносин. Набуття системою соціально-економічних відносин статусу «відповідальної» потребує впровадження у звітність суб'єктів господарювання відповідних критеріїв оцінки, які стануть реальним відображенням результатів виконання взятих на себе зобов'язань. Є всі підстави очікувати, що реальна практична діяльність вітчизняних підприємств, побудована на принципах відповідальності, буде набувати все більшого значення, але в контексті сталого розвитку подальшого впровадження потребує реалізація принципів відповідальності на національному, соціальному та індивідуальному рівнях, що і виступає перспективами подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Carroll A. B.* Corporate social responsibility: Evolution of definitional // *Business and Society*. – 1999. – № 38 (3). – P. 268-295.
2. *Thompson Dennis F.* Restoring Responsibility: Ethics in Government, Business and Healthcare. Cambridge University Press, 2005. – 340 p.
3. *Friedman M.* The social responsibility of business is to increase its profits. – Springer Berlin Heidelberg, 2007. – P. 173-178.
4. *Колот А. М.* Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння / А. М. Колот. – Економіка України. – 2014. № 3(628). – С.70-82.
5. *Колот А. М.* Асиметрії розвитку соціально-трудової сфери: прояви, причини, передумови подолання / А. М. Колот. – Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6(132). – С. 205-211.
6. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки) : монографія / О. Ф. Новікова, М. Є. Дейч, О. В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 296 с. – ISBN 978-966-02-7056-5
7. *Оленцевич Н. В.* Відповідальність в системі економічних відносин / Н. В. Оленцевич, О. О. Фоміна; Економіка і управління в умовах глобалізації : матеріали ІV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 21 трав. 2015 р. / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Кривий Ріг: [ДонНУЕТ], 2015. – 224 с., С.155-158.
8. *Калашников С. В.* Становление социального государства в России : [монография] / Сергей Вячеславович Калашников. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 159 с.
9. Міжнародний стандарт «Соціальна відповідальність» (SA8000) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0015697-07>.
10. ISO 26000:2010. Руководство по социальной ответственности. Guidance on social responsibility [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:26000:ed-1:v1:ru>
11. *Hazard Communication Standard.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.orosha.org/pdf/pubs/4960.pdf>
12. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. // Урядовий кур'єр. – № 6. – 15.01.2015 р.

REFERENCES

1. *Carroll A.* Corporate social responsibility: Evolution of definitional // *Business and Society*. – 1999. – № 38 (3). – P. 268-295.
2. *Thompson Dennis F.* Restoring Responsibility: Ethics in Government, Business and Healthcare. Cambridge University Press, 2005. – 340 p.
3. *Friedman M.* The social responsibility of business is to increase its profits. – Springer Berlin Heidelberg, 2007. – P. 173-178.
4. *Kolot A.* (2014), «Corporate social responsibility: modern philosophy, problems of assimilation». *Economy of Ukraine*, no 3(628), pp.70-82.
5. *Kolot A.* (2012) «Asymetries in social/labour secnr development manifestations, causes and preconditions for overcoming». *Actual problems of economics*, no. 6(132), pp. 205-211.
6. *Novikova, O., Deich, M., Pankova, O., Shaulska, L., ... Ushkov, Ye.* (2013). «Diahnostyka stanu ta perspektyv rozvytku sotsialnoi vidpovidalnosti v Ukraini (ekspertni otsinky)». Donetsk: NAN Ukrainy, I-nt ekonomiky prom-sti.
7. *Olentsevykh, N. Fomina, O.* (2015), «Vidpovidalnist v systemi ekonomichnykh vidnosyn» [Responsibility in system economy relations] *Ekonomika i upravlinnia v umovakh hlobalizatsii : materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.*, 21 trav. 2015 r. / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Donets. nats. un-t ekonomiky i torhivli imeni Mykhaila Tuhan-Baranovskoho. [DonNUET]. Kryvyi Rih, pp.155-158
8. *Kalashnykov, S.* (2003), «Stanovlenye sotsyalnoho hosudarstva v Rossyy» [The formation of the welfare state in Russia]. ZAO «Yzdatelstvo «Экономика»», Moscow.
9. Mizhnarodnyi standart «Sotsialna vidpovidalnist» (SA8000), available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0015697-07>.
10. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility, available at: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:26000:ed-1:v1:ru>
11. *Hazard Communication Standard*, available at: <http://www.oroша.org/pdf/pubs/4960.pdf>
12. Stratehiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020» Skhvaleno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 roku no.5/2015 [Sustainable Development Strategy «Ukraine – 2020» approved by the Decree of the President of Ukraine on January 12, 2015 № 5/2015] (2015). *Uriadovyi Kurier*, 6.